

Marcela Drien

 <https://orcid.org/0000-0001-9386-7022>Facultad de Artes Liberales
Universidad de Adolfo Ibáñez, Santiago de Chile

Fernando Guzmán

 <https://orcid.org/0000-0002-6515-8074>Facultad de Artes Liberales
Universidad de Adolfo Ibáñez, Santiago de Chile

Ignacy Domeyko i sztuki piękne*

Ignacy Domeyko and Fine Arts

Streszczenie. Polski uczonec Ignacy Domeyko zapisał się w historiografii przede wszystkim jako założyciel mineralogii w Chile. Uznany był za reformatora Instytutu Narodowego i pełnił funkcję rektora Universidad de Chile, którą objął po Andrésie Bello. Celem niniejszego tekstu jest analiza – słabo jak dotąd zbadanych – powiązań Domeyki ze sztuką. Ten wymiar aktywności polskiego uczonego, związanego na stałe z Chile od 1838 roku, znalazł odbicie przede wszystkim w jego rysunkach, zainteresowaniu sztuką i kolekcjonowaniu dzieł, a także w pracy na rzecz promowania edukacji artystycznej w Chile i w poglądach uczonego na temat funkcji sztuki w życiu społecznym.

Sztuka niezmiennie zajmowała ważne miejsce wśród jego zainteresowań. Przez lata wykonał całą serię rysunków, które wiązały się nie tylko z pracą naukową, lecz również z różnymi wydarzeniami z jego życia. Po raz pierwszy były one prezentowane publicznie w czasie uroczystości upamiętniających postać Domeyki, a zorganizowanych po jego śmierci w 1889. Wymowne są także niektóre artykuły autorstwa rzeźbiarza José Miguela Blanco poświęcone Domeyce i opublikowane w czasopiśmie „El Taller Ilustrado”, w których można prześledzić wczesne relacje Polaka ze sztuką. Domeyko był również właścicielem kolekcji dzieł sztuki, którą gromadził w czasie swoich europejskich podróży. Nabył blisko 20 kopii obrazów oraz oryginały rzeźb, m.in. kopie obrazów *Matka Boska* Bartolomé Estebana Murilla (1618–1862) czy wykonana przez Carnavalliego kopia *Żebraka (El Mendigo)*, również autorstwa Murilla, której oryginał prawdopodobnie mógł być podziwiany przez Domeykę w Luwrze podczas jego pobytu w Paryżu. Ponadto uczonec nabył także *Pielgrzymę* flamandzkiego malarza Petera Jacoba Horemansa (1700–1776) oraz nieznanego autorstwa popiersie przedstawiające Rembrandta. Domeyko miał też znaczny wpływ na rozwój edukacji artystycznej w Chile. Z różnych przesłanek wynika, że kształcenie chilijskich architektów, malarzy i rzeźbiarzy było ciągłym obiektem jego troski. List uczonego z lipca 1867 roku jest świadectwem uwagi, jaką poświęcał sztukom pięknym jako członek sekcji uniwersyteckiej Instytutu Narodowego; dokument ten opisuje stan takich kierunków, jak architektura, malarstwo, rysunek i rzeźba, dostarczając także dokładnych informacji na temat stypendystów, którzy doskonalili swoją wiedzę w Paryżu. Uwaga,

* Artykuł w wersji hiszpańskiej opublikowany: „Roczniki Humianstyczne”, LXIX, 2021, zeszyt 4, s. 229–240.

jaką Domeyko poświęcał sztukom pięknym, wydawała się motywowana bardziej jego osobistymi zamiłowaniem niż pełnioną funkcją publiczną.

Słowa kluczowe: Ignacy Domeyko, sztuka, edukacja, kolekcjonerstwo, Chile

Abstract. A Polish scientist Ignacy Domeyko imprinted himself in historiography primarily as a founder of mineralogy in Chile. He was regarded as a reformer of the National Institute and held the position of as rector of the Universidad de Chile, having replaced Andres Bello. This paper aims at analysing Domeyko's relationship with art, which has been hardly explored so far. This dimension of the Polish scholar's activity, permanently associated with Chile since 1838, was reflected above all in his drawings, his interest in art and his collection of works, as well as his promotion of artistic education in Chile and his views on the function of art in social life.

Art invariably held an important place among Polish researcher's interests. Over the years, he produced a whole series of drawings that were related not only to his academic work, but also to various moments in his life, as could be seen during commemorative ceremonies conducted after his death in 1889. Some meaningful articles were dedicated to Domeyko by the sculptor José Miguel Blanco in the magazine *El Taller Ilustrado*, where we can trace the Pole's early relationship with art. Domeyko owned an art collection assembled during his European travels. He acquired nearly twenty copies and sculptures, including copies of such paintings as Bartolomé Esteban Murillo's *Our Lady* (1618-1862) or Carnavalli's copy of *El Mendigo*, also by Murillo, the original of which could probably have been admired in the Louvre Museum during Domeyko's stay in Paris. In addition, he also bought a *Peregrino* by the Flemish painter Peter Jacob Horemans (1700-1776) and a bust depicting Rembrandt by an unknown artist. Finally, Domeyko had a significant impact on development of artistic education in Chile. There are various indications that Ignacy Domeyko constantly cared about education of Chilean architects, painters and sculptors. His letter of July 1867 reflects the attention he paid to the Fine Arts as a member of the university section of the National Institute; the document describes conditions of such art branches as architecture, painting, drawing and sculpture, providing detailed information on the scholarship recipients who broadened their knowledge in Paris. His attention to the Fine Arts seems to have been motivated primarily by his personal passions, more than by his public function.

Keywords: Ignacy Domeyko, art, education, collecting, Chile

Wprowadzenie

Polski uczony Ignacy Domeyko zapisał się w historiografii przede wszystkim jako założyciel mineralogii w Chile. Uznany był za reformatora Instytutu Narodowego i pełnił funkcję rektora Universidad de Chile, którą objął po Andrésie Bello.

Celem niniejszej pracy jest analiza – słabo jak dotąd zbadanych – powiązań Domeyki ze sztuką. Ten wymiar aktywności polskiego uczonego, związanego na stałe z Chile od 1838 roku, znalazł odbicie przede wszystkim w jego rysunkach, zainteresowaniu sztuką i kolekcjonowaniu dzieł, a także w pracy na

rzecz promowania edukacji artystycznej w Chile i w jego poglądach na temat funkcji sztuki w życiu społecznym.

Domeyko urodził się w Niedźwiadce nad Uszą 31 lipca 1802 roku¹. W wieku 15 lat rozpoczął studia na Oddziale Nauk Fizycznych i Matematycznych na Cesar skim Uniwersytecie Wileńskim². W 1822 roku ukończył studia z tytułem magistra filozofii na podstawie zdanych egzaminów z fizyki, chemii, zoologii, botaniki, algebry, matematyki wyższej, architektury, geometrii analitycznej i mechaniki oraz pracy dyplomowej zatytułowanej „Jak dotąd tłumaczono zasady rachunku różniczkowego i jak w dzisiejszym stanie matematyki należy je tłumaczyć”³. Po zakończeniu studiów został aresztowany za swoje wcześniejsze zaangażowanie w działalność filomacką, a następnie objęty nadzorem policyjnym. W okresie tym aż do wybuchu powstania listopadowego przebywał w należącem do jego stryja majątku rodzinnym w Zapolu, zarządzając tą nieruchomością. W roku 1831 dołączył do powstania listopadowego, walcząc w oddziałach dowodzonych przez generała Dezyderego Chłapowskiego⁴. Wraz z korpusami Chłapowskiego udał się do Prus Wschodnich, gdzie po przegranej kampanii rozpoczął życie wygnańca politycznego. Domeyko zdecydował się na emigrację do Niemiec, dotarł do Drezna, gdzie spędził trzy miesiące. Następnie wybrał się w drogę do Paryża, dokąd wyjechał razem z Adamem Mickiewiczem, z którym nawiązał przyjaźń w trakcie lat wspólnie spędzonych w Wilnie⁵. W drodze młodzi emigranci zwiedzili w Norymberdze muzeum z pracami Dürera, Holbeina i Cranacha, a także zamek. W Münster obejrzeli katedrę. Do Paryża dotarli 1 sierpnia 1832 roku⁶.

W 1837 roku Domeyko ukończył studia w Ecole Royale des Mines de Paris (paryska Szkoła Górnicza) i otrzymał dyplom z datą 1 sierpnia. Wkrótce potem, jeszcze w tym samym roku, dostał propozycję objęcia stanowiska wykładowcy chemii i mineralogii w Colegio de La Serena w północnym Chile⁷. 16 listopada 1837 roku podpisał kontrakt z przedstawicielami rządu chilijskiego zobowiązujący go do pracy na stanowisku wykładowcy przez pięć lat. Opuścił Paryż 31 stycznia 1838 roku, 26 kwietnia dopłynął statkiem do Buenos Aires, a następnie łądem dotarł do La Serena w Chile w dniu 3 czerwca⁸.

1 RYN 2014, s. 1.

2 AMUNÁTEGUI 1867, s. 6. Dokument wpisu na pierwszy rok studiów przechowywany jest w archiwum Universidad de Chile w Santiago, RYN 2014, s. 4.

3 *Ibidem*, s. 7, 10–11.

4 AMUNÁTEGUI 1867, s. 7.

5 *Ibidem*, s. 8.

6 RYN 2014, s. 40–42.

7 AMUNÁTEGUI 1867, s. 9–19.

8 RYN 2014, s. 63–75.

Po pięciu latach spędzonych w La Serena przeprowadził się do Santiago, żeby zająć się reformą szkolnictwa w Instytucie Narodowym⁹. Później, działając w ramach tej instytucji jako delegat uniwersytecki, przyczynił się do rozwoju różnych dyscyplin naukowych. W 1843 roku, kiedy założono Universidad de Chile, Domeyko został zatrudniony na Wydziale Nauk Matematycznych i Fizyki, obejmując stanowisko sekretarza tej instytucji¹⁰. W 1867 roku został wybrany rektorem Universidad de Chile i piastował to stanowisko do roku 1883.

Obowiązki dydaktyczne i administracyjne łączył z intensywną działalnością naukową, której efekty przedstawione zostały w jego licznych publikacjach. Doniosłość i szeroki zakres tych aktywności sprawiły jednak, że uwadze badaczy umknęło zamiłowanie Domeyki do sztuk pięknych, którego wyraz dawał przez całe swoje życie.

Domeyko jako rysownik

Badania poświęcone życiu Ignacego Domeyki skupiają się zazwyczaj na jego pracy naukowej, pomijając inne aspekty jego działalności, w tym także – jak się wydaje istotne w jego przypadku – aktywności związane ze sztuką, które obecne były przez większą część jego życia zarówno w wymiarze refleksji, jak i samej twórczości. Stąd konieczne wydaje się przyjrzenie się działalności Domeyki, tym razem z uwzględnieniem tego istotnego aspektu.

Sztuka niezmiennie zajmowała ważne miejsce wśród zainteresowań polskiego badacza. Przez lata wykonał on całą serię rysunków, które nie tylko wiązały się z pracą naukową, lecz również z różnymi wydarzeniami z jego życia. Po raz pierwszy kolekcje prac Domeyki można było podziwiać na wystawie towarzyszącej uroczystościom upamiętniającym jego śmierć w 1889 roku. W tym kontekście interesujące są także niektóre artykuły autorstwa rzeźbiarza José Miguela Blanco poświęcone Domeyce i opublikowane w czasopiśmie „El Taller Ilustrado”¹¹. Można z nich poznać stosunek naukowca do sztuki, a także prześledzić jego związki z nią. Jeden z epizodów opisanych przez Blanco nawiązuje właśnie do rysunków wykonanych przez badacza:

Ta sama pewna ręka wileńskiego studenta, która w wieku 20 lat szkicowała najpierw ołówkiem, a potem piórem portret *Czarnego Księcia*, 65 lat później przenosiła na papier ruiny domu przyjaciela, wielkiego poety Adama

9 AMUNÁTEGUI 1867, s. 37.

10 *Ibidem*, s. 45.

11 BLANCO 1889a; BLANCO 1889b.

Mickiewicza, jako nabożny i ostatni hołd jego pamięci. I cóż za zbieg okoliczności, te właśnie ruiny, miejsce święte dla każdego kochającego niepodległość swojej ojczyzny Polaka, kilka miesięcy później zawały się zupełnie, nie pozostał z nich kamień na kamieniu... Można by powiedzieć, że w oczekiwaniu na przyjazd tego uczonego mędrca walczyły zapalczywie z niszczącą siłą czasu tak, aby mógł je podziwiać w całym majestacie ich samotnej wielkości, nim obróciły się w ten sam pył, z którego niegdyś dostojnie powstały, by służyć za dwór ojczysty poecie, męczennikowi i przyjacielowi naszego drogiego Domeyki¹².

1. Ignacy Domeyko, *Dom Poety Adama Mickiewicza i Czarny Książę*, rysunek, okładka czasopisma „El Taller Ilustrado”, 4 lutego 1889, Memoria Chilena, Biblioteca Nacional de Chile

Rysunek, który opisuje Blanco, opublikowany został na okładce wspomnianego czasopisma w 1889 roku i zatytułowany *Dom poety Adama Mickiewicza i Czarny Książę* (*La casa del poeta Adams Mickewicz y el príncipe negro*, il. 1). Domeyko stworzył go w wieku 85 lat, kilka lat przed śmiercią. Rysunek ten, jak dowiadujemy się z artykułu, został opublikowany również w Polsce:

¹² *Ibidem*.

Ruiny naszkicowane drżącą dłonią czcigodnego starca są jego ostatnim rysunkiem, jego ostatnim dziełem, ostatnim świadectwem jego encyklopedycznego geniuszu. Dom Adama Mickiewicza, w takiej formie jak ta, którą dziś prezentujemy naszym czytelnikom, został opublikowany w wydawanym w Warszawie ilustrowanym czasopiśmie „Kłosa”. Towarzyszy mu obszerny odręcznie spisany list od pana Domeyki, którego niestety nie jesteśmy w stanie przetłumaczyć¹³.

Prawdopodobnie z tego samego okresu pochodzi rysunek Domeyki przedstawiający jego dom rodzinny widziany podczas ostatniej wizyty w Polsce (il. 2).

2. Ignacy Domeyko, *Dom w Niedźwiadce*, rysunek „El Taller Ilustrado”, 4 lutego 1889, Memoria Chilena, Biblioteca Nacional de Chile

W ramach pracy zawodowej Domeyko wykonywał rysunki potrzebne do rejestracji i dokumentacji podróży, które odbywał na terenie Chile. Jak zaznacza Blanco, w czasie swoich wyjazdów w region Arauco Polak wykonał całą serię rysunków, na których przedstawił lokalnych mieszkańców, wzgórza i wulkany. Rysunki te nie zostały jednak nigdy opublikowane. Według Blanco gdyby w czasie, kiedy Domeyko opublikował *La araucanía y sus habitantes (Araukania i jej mieszkańcy)*, grawerowanie lub litografia były na tym poziomie, na jakim są obecnie, dzieło to ukazałoby się opatrzone ilustracjami samego autora¹⁴. W rezultacie

13 *Ibidem.*

14 *Ibidem.*

jednak wspomniana przez Blanco publikacja z 1846 roku nie zawierała żadnego z tych rysunków, co ograniczyło możliwość zwiększenia rozpoznawalności Domeyki jako rysownika.

Co ważne, Blanco podkreślił w tym miejscu znaczenie tych rysunków nie tylko z uwagi na ich wartość naukową, lecz również ze względu na ich walory artystyczne. Zwrócił też uwagę na potrzebę zachowania ich w kolekcji publicznej, choć ewidentnie nie miał na myśli instytucji o charakterze naukowym, tylko raczej artystycznym: „Uważam, że rysunki te powinny zostać nabyte przez nasze ministerstwo, aby wzbogacić Muzeum Sztuk Pięknych, gdyż znaczą dla Chile tyle, ile rysunki Victora Hugo dla republikańskiej Francji”¹⁵. Ta propozycja Blanco jasno pokazuje, że był on zainteresowany pracami Domeyki bardziej ze względu na kunszt ich wykonania, niż na ich zawartość merytoryczną.

Oprócz wspomnianych powyżej prac do dorobku polskiego uczonego należałoby dołączyć jeszcze jedno – zdaniem Blanco najlepsze – jego dzieło. To rysunek wykonany przez Domeykę w Polsce:

Jednak najwybitniejszym dziełem tego uczonego w dziedzinie rysunku jest wykonana piórem kopia obrazu, którego autora ani tematu nie znamy. Tematyka musi mieć charakter religijny, gdyż jest to jeden z fresków klasztoru ojców Franciszkanów w Wilnie. Młody Domeyko wypełniał dni swego więzienia, wykonując tę kopię z całą cierpliwością i skrupulatnością artysty, który rozpoczyna swą karierę¹⁶.

Rysunek, który w przeciwieństwie do pierwszego nie został opublikowany w „El Taller Ilustrado”, został prawdopodobnie wykonany w czasie polskiego powstania, które miało miejsce w 1831 roku i w wyniku którego Domeyko musiał wyemigrować do Francji, a następnie w 1838 roku do Chile. Religijna atmosfera rodzinnego domu zapewne wpłynęła na jego zainteresowanie tematyką sakralną w sztuce¹⁷.

Domeyko i sztuka

Praktyka rysowania związana była z ugruntowaną kulturą artystyczną. Związki Domeyki ze sztuką to nie tylko uprawianie zawodu, do którego miał talent, lecz szerokie zainteresowania oparte na formacji humanistycznej i estetycznej¹⁸.

15 *Ibidem*.

16 *Ibidem*.

17 RYN 2002, s. 39–41.

18 FELIÚ CRUZ 1953, s. 22.

Aktywny udział Polaka w ruchu literackim 1842 roku, jak również bliskie relacje z rzeźbiarzem José Miguelem Blanco, są najlepszymi przykładami szerokiego zakresu jego zainteresowań.

Historia znajomości Blanco i Domeyki sięgała czasów studenckich rzeźbiarza, kiedy to pedagogiczne powołanie naukowca objawiło się również poza zakresem nauk ścisłych. Chilijski rzeźbiarz opowiada o zamięrowaniu Domeyki do sztuk pięknych i jego ciągłym zainteresowaniu postępami studentów malarstwa i rzeźbiarstwa, jak gdyby byli oni jego własnymi uczniami¹⁹.

Blanco wspominał również wsparcie, którego polski uczyony udzielał artystom:

My, którzy rozpoczęliśmy naukę w tamtym czasie, nigdy nie zapomnimy ojcowskich rad i słów wsparcia, które ciągle otrzymywaliśmy od tego wybitnego badacza, kiedy czasami zmęczony naszą wrzawą, tak typową dla tego wieku, przychodził do nas ze swojego laboratorium, żeby naprowadzić nas na właściwą ścieżkę²⁰.

Blanco postanowił przypomnieć czytelnikom czasopisma o długiej przyjaźni łączącej go z Domeyką i opublikował dedykację, którą uczyony zapisał mu na pewnym zdjęciu dwa tygodnie przed śmiercią: „Dla Don José Miguela Blanco, jego stary przyjaciel, Ignacy Domeyko”. Wyrazem tej przyjaźni mogło być także popiersie przedstawiające dojrzałego Domeykę (il. 3), wykonane przez Blanco na 80. rocznicę jubileuszu naukowego w 1884 roku.

Przyjaźń pomiędzy nimi przetrwała lata. Niedługo przed swoją śmiercią Domeyko rozmawiał z Blanco o kolekcji sztuki, którą przez lata tworzył, a która odzwierciedlała szeroki zakres jego zainteresowań sztukami pięknymi:

Zaledwie niecałe trzy tygodnie temu rozmawiał ze mną o sztuce i pokazywał mi niewielką kolekcję obrazów, które przy jego skromnym budżecie udało mu się przywieźć ze Starego Świata, i dwie fotografie dzieł jego przyjaciela malarza, подарowane mu przez tegoż w ukochanej Polsce.

Kiedy formowałem jego popiersie, mówił mi: „Gdybym nie był matematykiem, w Paryżu, gdzie miałem styczność z tyloma artystami, oddałbym się z pasją malarstwu i rzeźbiarstwu jednocześnie”²¹.

19 BLANCO 1889a.

20 *Ibidem*.

21 BLANCO 1889b.

3. José Miguel Blanco, *Popiersie Ignacego Domeyki*, 1884, Chile, kolekcja prywatna

W czasie swoich podróży po Europie Domeyko nabył blisko 20 kopii obrazów i oryginałów rzeźb, m.in. kopie obrazów takich jak *Matka Boska* Bartolomé Estebana Murilla (1618–1862) czy wykonaną przez Carnavalliego kopię *Żebraka*, również autorstwa Murilla. Oryginał obrazu prawdopodobnie Domeyko podziwiał w muzeum w Luwrze podczas swojego pobytu w Paryżu. Ponadto Polak kupił także *Pielgrzymą* flamandzkiego malarza Petera Jacoba Horemansa (1700–1776), nieznanego autorstwa popiersie przedstawiające Rembrandta i dwa małe pejzaże morskie, które umieścił w swoim salonie²².

---

22 *Ibidem*.

Domeyko i edukacja artystyczna w Chile

Z różnych przesłanek wynika, że kształcenie chilijskich architektów, malarzy i rzeźbiarzy było ciągłym obiektem troski Ignacego Domeyki²³. W swoim *Memoria sobre el modo mas conveniente de reformar la instrucción pública* (Raport o najdogodniejszym sposobie reformy edukacji publicznej) zalecał – po zaproponowaniu sposobu współpracy między Uniwersytetem i Instytutem Narodowym – by „z czasem rząd nie zaniechał dodania piątego wydziału literatury i sztuk pięknych, składającego się z katedr literatury starożytnej, nowożytnej, akademii malarstwa, i muzyki”²⁴. Ze swojego stanowiska delegata uniwersyteckiego Domeyko musiał mieć bezpośredni wpływ na konsolidację Akademii Malarstwa oraz na utworzenie kursów rzeźby i architektury²⁵. Jego list z lipca 1867 roku ukazuje, jak wielką uwagę poświęcał sztukom pięknym jako członek sekcji uniwersyteckiej Instytutu Narodowego; dokument ten opisuje stan takich gałęzi sztuki jak architektura, malarstwo, rysunek i rzeźba, dostarczając także dokładnych informacji na temat stypendystów, którzy doskonalili swoją wiedzę w Paryżu²⁶.

Uwaga, jaką poświęcał sztukom pięknym, wydawała się motywowana bardziej jego osobistymi zamiłowaniem niż pełnioną funkcją publiczną. José Miguel Blanco opisuje to w „El Taller Ilustrado” w następujący sposób: „[...] traktował nas jak swoich własnych uczniów, ponieważ kochał piękno sztuki nie mniej niż sekrety nauki, które przekazywał swoim podopiecznym”²⁷. Chilijski rzeźbiarz zaznacza, że Polak odwiedzał ich bardzo często i przy tych okazjach prowadzili wiele rozmów o sztuce. W tych rozmowach, których zapisu niestety nie mamy, Domeyko zapewne wypowiadał się na temat swoich preferencji i różnych koncepcji – prawdopodobnie wykrystalizowały się one podczas jego paryskich spotkań z Chopinem i Mickiewiczem, z którymi przebywał na emigracji²⁸.

Idee Domeyki na temat sztuki

Jednym z niewielu dokumentów, które pozwalają zgłębić poglądy Domeyki na temat sztuki, jest jego wykład wygłoszony z okazji rozpoczęcia pracy na Wydziale Filozofii i Nauk Humanistycznych. 8 stycznia 1867 roku na Universidad de Chile odbyła się ceremonia włączenia Ignacego Domeyki w poczet kadry tego

23 LASTARRIA 1937, s. 89.

24 DOMEYKO 1843, s. 218.

25 BLANCO 1889a.

26 DOMEYKO 1867a, s. 549–553.

27 BLANCO 1889a.

28 LASTARRIA 1937, s. 32–40.

wydziału. Polski uczyony miał zająć miejsce Andrésa Bello, zmarłego w 1865 roku²⁹. Zwyczaj akademicki wymagał, aby nowy członek wydziału wygłosił wykład ku czci swojego zmarłego poprzednika. Rozpoczynając przemówienie, Domeyko przeprosił za swój zagraniczny akcent i za to, że nie będzie się odnosił bezpośrednio do zasług Bello. Jego dysertacja, opublikowana w „Anales de la Universidad de Chile”, jest zatytułowana *Ciencia, literatura y bellas artes, relación que entre ellas existe* (*Nauka, literatura i sztuki piękne, relacja, która między nimi istnieje*)³⁰. Chociaż tekst podkreśla odniesienia do dwóch pierwszych dyscyplin, jego treść dostarcza istotnych wskazówek pozwalających zrozumieć koncepcję Domeyki na temat malarstwa i rzeźby.

Punktem wyjścia do rozważań jest idea Humboldta, zawarta w jego dziele *Kosmos*, na temat konieczności poszukiwania połączenia pomiędzy rozumem a wyobraźnią w celu pełnego zrozumienia natury³¹. Całkowite poznanie stworzenia nie jest możliwe jedynie przy pomocy nauki, trzeba sięgnąć również do poezji, muzyki i malarstwa, żeby móc zbliżyć się do pełnego zrozumienia³². Z tej pierwszej przesłanki wynika wzajemna zależność między nauką i sztuką, gdzie ta pierwsza potrzebuje subiektywności tej drugiej, podczas gdy sztuka i poezja mogą stać się silniejsze, gdy zbliżą się do wiedzy, jaką daje biologia czy chemia.

Idea, że poezja i malarstwo mogą być karmione wiedzą naukową, stanowi główny wątek znacznej części tekstu Domeyki. Po zilustrowaniu licznymi przykładami korzyści, jakie mogą płynąć dla artystów ze znajomości postępów dokonujących się w mineralogii, zoologii i astronomii, uczyony z entuzjazmem wykrzyknął: „Jakże skorzystałaby cała piękna inspiracja poetycka na kontemplowaniu natury, gdyby człowiek literatury wtajemniczony był w działanie rządzących nią ukrytych sił i znał przyczyny zjawisk, które na co dzień nas otaczają i z którymi stykamy się od najmłodszych lat!”³³.

Jednak nie chodziłoby tylko o to, żeby malarze i poeci znali postępy nauki, trzeba by sprawić, żeby przesiąknęli jej zasadami i procedurami. Dzięki temu mogłyby powstać dzieła najpełniejsze, będące owocem subiektywnej inspiracji podporządkowanej rygorowi i dokładności³⁴. Pewna doza dyscypliny byłaby warunkiem pozwalającym na ukierunkowanie wyobraźni i geniuszu w celu stworzenia pełnego dzieła³⁵. Zarówno nauka, jak i sztuka poszukują prawdy i dlatego

29 JOFRÉ BERRÍOS 2002, s. 60.

30 DOMEYKO 1867b, s. 3–23; ZALEWSKI 1953, s. 24–25.

31 JOFRÉ BERRÍOS 2002, s. 61–62.

32 DOMEYKO 1867b, s. 7.

33 *Ibidem*, s. 15.

34 JOFRÉ BERRÍOS 2002, s. 62.

35 DOMEYKO 1867b, s. 16–17.

potrzebują dyscypliny i inspiracji. Właściwe połączenie rozumu i subiektywności pozwoliłoby na dojście do prawdy, dobra i piękna, transcendentalnych elementów, na które ukierunkowana jest ostatecznie każda ludzka aktywność. W przeciwnym wypadku dzieło sztuki psuje się i znacznie traci na swej wartości. Zdaniem Domeyko

jak długo literatura, poezja, sztuki piękne, nie znając swego powołania i szczytnego przeznaczenia, będą ograniczać się do dbałości o formę i ozdoby zewnętrzne, jak długo liczyć się będą jedynie z efektem, starając się wyzwać emocje lub nie będą miały innego celu niż cieszyć, bawić, podbijać duszę, wydadzą wprawdzie pracowitych i dobrze wynagradzanych pisarzy, poetów i artystów, którzy oczywiście nie będą zupełnie bezużyteczni, jednak ich twórczość daleka będzie od scementowania tej relacji, do jakiej aspiruje Humboldt³⁶.

Domeyko zwieńcza tę argumentację, wskazując na Haydna, Mozarta i Rafaela Sanzio jako artystów, którzy osiągnęli tę pożądaną pełnię.

Jego uznanie dla szczeroci obserwacji przyrody i odrzucenie czysto formalnych popisów zostało wyrażone również w liście do José Santiago Aldunatego:

Być może więcej pożytku byłoby, gdyby ten syn entuzjasta swej ojczyzny po powrocie ze swoich podróży zostawił nam w stylu czystym, choć jeszcze bardziej niepoprawnym niż mój, to, co zobaczył w czasie tych wypraw, niż te jego liczne dzieła, spisane wprawdzie poprawnie, lecz w sposób suchy i mdły, ukształtowany na wzór tych egzotycznych form, które napływają do nas z zewnątrz³⁷.

Kończąc swoje przemówienie, Domeyko odniósł się do religijnego charakteru, jaki miałyby wspólny rozwój nauki i sztuki, gdyż połączenie rozumu i wyobraźni pozwala ukierunkować ludzką aktywność ku temu, co wzniosłe³⁸. W ten sposób najwyższy poziom malarstwa, rzeźby, muzyki i poezji mógłby zostać osiągnięty dzięki czerpaniu z poznania Stwórcy. Dlatego chrześcijański naukowiec i artysta powinien pielęgnować i promować stały dialog między swoją działalnością, wiarą w Boga i Boskim Objawieniem³⁹.

*Tłumaczenie z hiszpańskiego:
Katarzyna Szoblik*

³⁶ *Ibidem*, s. 20.

³⁷ DOMEYKO 1945, s. 50–51.

³⁸ JOFRÉ BERRÍOS 2002, s. 67–68.

³⁹ DOMEYKO 1867b, s. 20–23.

Bibliografia

Źródła

- BLANCO 1889a – José Miguel Blanco, *Don Ignacio Domeyko I*, „El Taller Ilustrado”, 28 de enero de 1889, [b.p.].
- BLANCO 1889b – José Miguel Blanco, *Don Ignacio Domeyko II*, „El Taller Ilustrado”, 4 de febrero de 1889, [b.p.].
- DOMEYKO 1843 – Ignacio Domeyko, *Memoria sobre el modo mas conveniente de reformar la instrucción pública*, „El Seminario de Santiago”, nr 27, 5 stycznia 1843, s. 217–219.
- DOMEYKO 1845 – Ignacio Domeyko, *Carta del 27 de octubre de 1845 a José Santiago Aldunate*, [w:] Miguel Luis Amunátegui, *Don Ignacio Domeyko*, Santiago 1867, s. 49–53.
- DOMEYKO 1867a – Ignacio Domeyko, *Carta de Ignacio Domeyko al Ministro de Instrucción Pública, 8 de julio de 1867*, „Anales de la Universidad de Chile” 1867, vol. 29, s. 549–553.
- DOMEYKO 1867b – Ignacio Domeyko, *Ciencia, literatura y bellas artes, relación que entre ellas existe*, „Anales de la Universidad de Chile” 1867, vol. 1, s. 3–23.

Opracowania

- AMUNÁTEGUI 1867 – Miguel Luis Amunátegui, *Don Ignacio Domeyko*, Santiago 1867.
- FELIÚ CRUZ 1953 – Guillermo Feliú Cruz, *Domeyko en la evolución cultural de Chile*, „Anales de la Universidad de Chile” 1953, nr 90–92, s. 10–23.
- JOFRÉ BERRÍOS 2002 – Manuel Jofré Berríos, *Ciencia, literatura, arte y religión en Domeyko*, „Anales de la Universidad de Chile” 2002, nr 14, s. 59–69.
- LASTARRIA 1937 – Berta Lastarria, *Ignacio Domeyko y su época: 1882–1888: héroe e ilustre polaco, sabio eminente, hijo adoptivo de Chile*, Valparaíso 1937.
- RYN 2002 – Zdzisław Jan Ryn, *La personalidad de Ignacio Domeyko*, „Anales de la Universidad de Chile” 2002, nr 14, s. 39–45.
- RYN 2014 – Zdzisław Jan Ryn, *Ignacio Domeyko. La vida y la obra*, tłum. Danuta Kucała, Rozalia Sasor, Kraków 2014.
- ZALEWSKI 1953 – Maciej Zalewski, *Discurso en el Salón de Honor el 31 de julio de 1952*, „Anales de la Universidad de Chile” 1953, nr 90–92, s. 24–30.